

ASPECTE PRIVIND INDUSTRIA DIN TRANSILVANIA, BANAT, CRIȘANA ȘI MARAMUREȘ ÎN PRIMII ANI DUPĂ UNIREA CU ROMÂNIA DIN ANUL 1918

Dorin Dologa*

DOI: 10.2478/amsh-2021-0005

Abstract

Aspects of Industry in Transylvania, Banat, Crișana and Maramureș during the First Years after the Unification with Romania in 1918

At the end of the First World War, Transylvania, Banat, Crișana and Maramureș had a significant industrial basis. During the first years after the Unification in 1918, a growth of industrial capacity was noticeable in these regions. This capacity was founded, in all cases, with the help of state facilities, or with the participation of the state. Considering that after the First World War the political system stabilised, the holders of financial resources and those who grew rich after the war proceeded to investing preponderantly in industrial branches.

Keywords: *Industry; Transylvania; Banat; Crișana and Maramureș; Unification.*

La sfârșitul Primului Război Mondial Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul aveau o bază industrială însemnată, comparabilă cu cea existentă în Vechiul Regat. Astfel, în anul 1919 industria mare (mecanizată) din Transilvania și Banat cuprindea 1.101 întreprinderi¹, iar în anul 1915 cea din Vechiul Regat număra 1.149 întreprinderi².

Între industria mare din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și cea din Vechiul Regat existau diferențe structurale. În ceea ce privește ramurile industriale, cele ale industriei metalurgice, construcțiilor de mașini, electrotehnică și chimică erau mai dezvoltate în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș decât în Vechiul Regat, în timp ce industria petrolului ocupa un loc important în Vechiul Regat față de unul redus în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

---

* Archivist, National Archives, Bistrița-Năsăud

¹ Cezar Popescu, „Evoluția industriei din Ardeal după Unire”, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. I, București, Editura Cultura Națională, 1929, p. 492.

² N. Clipa, Gh. Iacob, *Ideii și faptele din istoria economică a României*, Bacău, Editura Plumb, 1994, p. 128.

Principalele elemente avute în vedere în analiza industriei sunt cele legate de profilul de fabricație, de producție și de forța motrică.

Ramura industriei metalurgice era bine reprezentată în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Centrele reprezentative ale acestei ramuri erau Reșița, Hunedoara, Nădrag și Călan. Uzinele acestei ramuri produceau fontă, oțel, șine, tablă, sârmă, mașini, mobilier industrial. Industria metalurgică era una de tradiție în această zonă. Activitatea metalurgică a debutat la Reșița în anul 1756, an în care au fost transferate aici furnalul și turnătoria de la Bocșa (înființate în anul 1718). Această ramură se situa în anul 1919 pe primul loc între ramurile industriei în ceea ce privește forța motrice (48.650 C.P.) și pe locul al treilea în ceea ce privește valoarea producției (514 milioane lei)³.

În ceea ce privește industria electrotehnică, ea producea electromotoare, transformatoare, aparate telefonice, telegrafice, radio și articole electrice, într-un număr redus. Ea se situa pe locul al doilea între ramurile industriale în ceea ce privește valoarea producției raportată la numărul de locuitori. Centrele importante ale industriei electrotehnice erau Timișoara, Cluj, Oradea și Reșița⁴.

Ramura industriei alimentare era bine dezvoltată, ea situându-se în anul 1919 pe primul loc între ramurile industriale în ceea ce privește numărul întreprinderilor (373 întreprinderi) și valoarea producției (1.476 milioane lei). Centrele mai importante erau Târgu Mureș, Timișoara, Arad, Oradea, Brașov. Industria alimentară producea făină și paste făinoase, zahăr, ulei, dulciuri, băuturi, brânzeturi⁵.

Ramura industriei textile fabrica țesături, tricotaje, pălării, frânghii, sfoară. Centrele reprezentative ale acestei ramuri erau Timișoara, Arad, Sibiu, Sighișoara, Brașov, Sfântu Gheorghe⁶.

Ramura industriei pielăriei producea încălțăminte, curele, confecții din piele. Centrele reprezentative erau Cluj, Sibiu, Brașov, Sebeș, Timișoara, Oradea⁷.

Ramura industriei lemnului și hârtiei era bine dezvoltată, ea situându-se în anul 1919 pe locul al doilea între ramurile industriale în ceea ce privește valoarea producției (1.140 milioane lei) și numărul întreprinderilor (328 întreprinderi) și pe locul al treilea în ceea ce privește forța motrice (31.578 C.P.). Această ramură producea cherestea, tâmplărie, mobilă, hârtie, mucava, carton. Principalele centre erau Murenii Mici (județul Bihor), Poieni și Jibou (județul Cluj),

---

³ Cezar Popescu, *op. cit.*, pp. 497, 502.

⁴ *Ibidem*, pp. 496, 510.

⁵ *Ibidem*, p. 496.

⁶ *Ibidem*, pp. 514-518.

⁷ *Ibidem*, pp. 518, 519.

Ierņuteni (județul Mureș), Brașov, Sibiu, Petrifalău (Petrești, județul Alba), Zărnești, Orlat, Cluj⁸.

O ramură dezvoltată era și cea a industriei chimice. Aceasta se situa pe locul al doilea între ramurile industriale în ceea ce privește forța motrice (41.020 C.P.). Fabricile chimice produceau sodă, carbid, cianamidă, acid sulfuric și sulfati, îngrășăminte artificiale, clei, amidon, explozivi, acid carbonic, lacuri și coloranți, produse farmaceutice, parfumuri, distila lemnul, cărbunele și petrolul. Centrele reprezentative erau Tărnăveni, Uioara, Turda, Reșița, Zlatna, Sibiu, Tărgu Mureș, Făgăraș, Cluj, Oradea, Timișoara⁹.

Ramura ceramicii, sticlăriei și a materialelor de construcții se situa pe locul al treilea între ramurile industriale în ceea ce privește numărul de întreprinderi (112 întreprinderi). Ea producea sobe, vase, oale, obiecte de artă smălțuite, faianță, porțelan, sticlă, cărămizi, țigle, var, ghips și ciment. Principalele centre erau Mediaș, Arad, Turda, Jimbolia, Lugoj, Aleșd, Brașov¹⁰.

În cadrul industriei metalurgice întreprinderile reprezentative erau Uzinele de fier ale Statului din Hunedoara, Uzinele de fier și Domeniile din Reșița, Societatea „Industria Fierului Nădrag” și Societatea Anonimă a Minelor și Topitoriilor Călan. Fabrica „Frații Schiel & R. Goldschmidt” din Brașov producea mașini de morărit, Fabrica „Frații Printz” din Satu Mare producea mașini pentru fabricarea uleiurilor, iar Fabrica „A. Rieger” din Sibiu fabrica batoze de treierat¹¹.

Dintre întreprinderile industriei electrotehnice menționăm Fabrica de țevi Bergman și articole electrice din Cluj, Fabrica „Barbetti Germano” din Oradea care producea fiare de călcat, sobe și vase electrice și Fabrica din Timișoara care aparținea Firmei „Energia” din București și care fabrica aparate telefonice și telegrafice, de radio, fiare de călcat electrice, aparate de curățat parchetul¹².

Între întreprinderile industriei alimentare se numărau fabricile de zahăr din Tărgu Mureș și Bod, Fabrica de bomboane „Kandia” din Timișoara, fabricile de bomboane și ciocolată „Frații Stollwerck” și „Hess” din Brașov, morile „Mare Timișoreană” din Timișoara și „Frații Neuman” din Arad, fabricile de bere „Dreher Hagenmacher” din Oradea și „Timișoreană” din Timișoara¹³.

În cadrul ramurii industriei textile menționăm întreprinderile „Industria textilă” din Arad cu 600 războaie mecanice, „Țesătoria Henry Klinger” din Sfântu Gheorghe cu 216 războaie mecanice,

---

⁸ *Ibidem*, pp. 496, 519, 520, 522.

⁹ *Ibidem*, pp. 496, 523-527.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 496, 527-531.

¹¹ *Ibidem*, pp. 498, 499, 502-505.

¹² *Ibidem*, p. 510.

¹³ *Ibidem*, pp. 510-514.

„Industria Lânii” din Timișoara cu 200 războaie mecanice, „Industria textilă” din Lugoj cu 196 războaie mecanice, Fabrica „Wilhelm Scherg” din Brașov cu 127 războaie mecanice, Țesătoria „W. Loew” din Sighișoara cu 100 de războaie mecanice. Întreprinderea „Industria textilă” din Arad era singura din Transilvania și Vechiul Regat care dispunea încă înainte de Primul Război Mondial de o filatură pentru fire de bumbac¹⁴.

Dintre fabricile ramurii industriei pielăriei menționăm Fabrica „Frații Renner & Co.” din Cluj, Fabrica „Turul” din Timișoara, care producea 1.000.000 de perechi de încălțăminte anual și Fabrica „Citron & Co.” din Mediaș¹⁵.

În cadrul ramurii industriei lemnului și a hârtiei menționăm fabricile de cherestea Întreprinderile Forestiere Române S.A. Poieni (județul Cluj), Fabrica ce aparținea Ministerului Domeniilor, Casa Domeniilor din Iernuțeni (județul Mureș), Fabrica „Simian Ion” din Porcești (Turnu Roșu din județul Sibiu) și fabricile de hârtie din Petrifalău (Petrești din județul Alba), înființată în anul 1854 și cea din Zărnești (județul Brașov), înființată în anul 1918¹⁶.

În cadrul ramurii industriei chimice menționăm Fabrica „Nitrogen” din Diciosânmărtin (Târnăveni), care era cea mai mare fabrică chimică din țară, uzinele de la Uioara (înființată în anul 1919) și Turda (care funcționa înainte de Primul Război Mondial), deținute de „Societatea Solvay din România”, care produceau în anul 1919 o cantitate de 3.631 tone de sodă caustică, Uzinele metalo-chimice ale Statului din Zlatna, Fabrica de acid sulfuric „Phönix” din Firiza de jos, Fabrica din Brașov care aparținea Societății anonime române pentru industrie chimică „Mărășești” din București, Fabrica „Amy Ion” din Sibiu, fabricile de cocs din Lupeni și Anina, fabricile de chibrituri din Cluj și Timișoara, „Prima societate română de explozivi” din Făgăraș, Fabrica de vopseluri lacuri și produse chimice „Polycrom” din Arad, Fabrica de săpun „Heinrich” din Cluj, întreprinderile farmaceutice „Aurora” și „Vesta” din Oradea¹⁷.

În domeniul industriei ceramice, a sticlăriei și materialelor de construcții menționăm „Prima fabrică de sticlă cu gaz metan” din Mediaș, înființată în 1919, Fabrica „Frații Flessig” din Avrig, înființată în 1840, Fabrica „Josef Losch” din Tomești (județul Caraș Severin), înființată în 1840, Fabrica de ciment portland „Turda”, înființată în 1914, care producea în anul 1919 o cantitate de 5.640 de tone de

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 516.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 518, 519.

¹⁶ *Ibidem*, p. 522.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 523-527.

ciment și Fabrica „Bohn” din Jimbolia care producea cărămizi și țigle¹⁸.

În primii ani de după Unirea din 1918, în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș se constată o creștere a numărului capacităților industriale. Astfel, numărul întreprinderilor a crescut de la 1.101 în anul 1919 la 1.727 în anul 1927, forța motrice s-a mărit de la 176.300 C.P. în anul 1919 la 226.109 C.P. în anul 1927, valoarea producției a crescut de la 4.441 milioane lei în anul 1919 la 20.614 milioane lei în anul 1927, iar personalul a crescut de la 71.156 în anul 1919 la 90.175 în anul 1927¹⁹.

Această creștere s-a produs în contextul măsurilor luate de guvernele României din perioada respectivă pentru stimularea economiei în general și a industriei în special. Pentru depășirea situației economice dificile din anii 1919-1920, guvernele României au luat o serie de măsuri legislative pentru stimularea dezvoltării economice. În condițiile în care bugetele în primii ani de după Primul Război Mondial înregistrau deficite însemnate, Statul Român nu dispunea de resurse financiare pentru a face investiții în economie. În această situație Statul Român a luat o serie de măsuri legislative pentru dezvoltarea industriei. Astfel, în noiembrie 1920 legea de încurajare a industriei naționale din anul 1912 a fost extinsă la nivelul întregii țări, iar în anul 1924 au fost promulgate legea minelor, legea energiei, legea comercializării și controlului întreprinderilor statului și legea pentru regimul apelor²⁰.

Înființarea unei fabrici schimbă potențialul economic al unei zone și chiar al unei țări, în funcție de dimensiunile obiectivului industrial. Aceste capacități industriale au luat ființă, în toate situațiile, fie cu ajutorul unor facilități de la stat, fie cu participarea și a statului, care avea interese în domeniul respectiv.

Investiții publice au fost făcute în sectorul industriei de apărare a țării. Astfel, în anul 1920 s-a decis înființarea „Primei Societăți Române de Explozivi” de la Făgăraș. În anul 1924 a început construcția fabricii, iar în anul 1925 aceasta și-a început producția. În anul 1925 a început instalarea secției de fabricație a pulberii negre (prafului de pușcă), iar în anul 1926 a început producerea acesteia. În anul 1925 s-a constituit Societatea „Uzinele Metalurgice din Copșa Mică și Cugir”, care trebuia să fabrice armament. Societatea dispunea de instalații pentru producerea oțelurilor speciale și a tuburilor sudate până la 100 mm. În anul 1926 a luat ființă Întreprinderea „Industria Aeronautică Română” din Brașov pentru fabricarea

---

¹⁸ *Ibidem*, pp. 528, 530.

¹⁹ *Ibidem*, p. 496.

²⁰ N. Clipa, Gh. Iacob, *op. cit.*, p. 189.

avioanelor militare²¹. Investițiile au fost făcute în această zonă, la Copșa Mică, Brașov, Hunedoara, Cugir, deoarece acestea se aflau aproape de baza de materii prime, dispuneau de o rețea de transport feroviară și rutieră relativ dezvoltată și de o forță de muncă destul de calificată.

În perioada 1919-1927 capacitățile industriale s-au extins și au apărut o serie de fabrici noi, cu capital de stat sau privat. Astfel, la Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița, (care s-au transformat la sfârșitul Primului Război Mondial în societate cu capital românesc, iar în anul 1920 a fost naționalizată), în anul 1921 s-a instalat o Fabrică de mașini electrice, iar în anul 1923 s-a înființat Fabrica de locomotive. În anul 1924 s-au constituit Uzinele Unite „Titan, Nădrag, Călan”, prin fuzionarea și naționalizarea Societății „Titan” din Galați cu Societatea „Industria Fierului Nădrag” și cu „Societatea Anonimă a Minelor și Topitoriilor Călan”. În anul 1925 s-a înființat Fabrica Românească pentru laminat și tras metale din Brașov, care era singura din țară care prelucra arama și alama²².

În ceea ce privește industria alimentară, dacă în anul 1922 existau 62 de mori a căror făină se valorifica prin vânzare pe piață, în anul 1927 numărul acestora a ajuns la 100²³. Plasamentele de capital în sectorul industriei alimentare au fost semnificative pentru că produsele acestei industrii erau solicitate atât la export, cât și pe plan intern, unde aveau desfacerea asigurată zonal sau local. Fabricile alimentare erau construite în apropierea orașelor, care erau mari consumatoare de produse agricole. Apoi, volumul capitalului investit în această ramură industrială era relativ redus, deoarece fabricile alimentare nu necesitau utilaje complexe.

În domeniul industriei ceramicii, sticlăriei și materialelor de construcții, în anul 1920 s-a înființat Fabrica „Faianța” din Arad, iar în anul 1921 Fabrica „Tompă-Farkaș” din Turda²⁴. Multe capacități industriale s-au format prin dezvoltarea unor mici afaceri. În jurul unor ateliere care s-au extins, au apărut mai târziu fabrici. Astfel, „Prima fabrică de sticlă cu gaz metan” din Mediaș s-a înființat în anul 1919 având un cuptor cu oale. Fabrica s-a mărit ulterior prin construcția unui al doilea cuptor, apoi al unui bazin, iar în anul 1927 a fost pusă în funcțiune o secție nouă pentru tragerea geamurilor pe cale mecanică²⁵.

Capacitățile industriale au fost create pentru valorificarea resurselor solului și subsolului: lemn, argilă, cereale, minereu de fier, metale neferoase, gaz metan, în sistem industrial. Valorificarea

---

²¹ Cezar Popescu, *op. cit.*, pp. 505, 526.

²² *Ibidem*, pp. 502, 503.

²³ *Ibidem*, p. 513.

²⁴ *Ibidem*, p. 528.

²⁵ *Ibidem*, p. 529.

resurselor subsolului a fost stimulată de către Statul Român prin comenzi. Minele au fost mărite, dezvoltate, modernizate. Statul Român a aplicat mai multe măsuri de valorificare a minelor și exploatărilor de suprafață, care au luat diferite forme: vânzare, arendare, sau concesionare. Astfel, Societatea anonimă română pentru exploatarea de cărbuni „Lonea”, aflată în proprietatea Statului Român, a fost vândută în anul 1926 unei societăți private. Minele de cărbuni din comuna Livezeni, punctul Valea Sălătrucului, aflate în proprietatea Statului Român, au fost arendate, pe bază de redevență de stat. Societatea anonimă română „Valea Jiului de Sus” era întreprindere pe cuxe. Ea a fost naționalizată în anul 1926, devenind Societate română anonimă²⁶.

Statul Român avea drept de monopol asupra unor produse, cum erau chibriturile și tutunul. La Cluj și Timișoara existau două fabrici de chibrituri, care aparțineau Regiei Monopolului Statului²⁷.

Funcționarea, extinderea și modernizarea unor capacități industriale, înființarea capacităților industriale și de extracție noi necesită existența unei rețele de transport terestru și naval. Dezvoltarea capacităților industriale existente și înființarea altora noi în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a avut ca argument hotărâtor existența unei rețele de transport feroviar și rutier relativ dezvoltată, astfel încât pentru extinderea lungimilor și a capacităților de transport efortul financiar a putut fi acoperit.

Nu putem vorbi de o dezvoltare economică și despre o dezvoltare industrială în primul rând, fără o rețea dezvoltată de transport feroviar, rutier și naval. Asigurarea infrastructurii de transport însemna asigurarea accesului la resursele solului și subsolului, la forța de muncă, la sursele de aprovizionare și piețele de consum. Toate aceste elemente reprezintă factori stimulativi în dezvoltarea activității economice zonale.

În anul 1918 în Transilvania existau 4.546 km de cale ferată²⁸. În primii ani de după Primul Război Mondial o problemă deosebită o constituia existența unui mare număr de tipuri de șină de cale ferată și a unei mari varietăți de material feroviar. Astfel, dacă înainte de Primul Război Mondial în Vechiul Regat existau 7 tipuri de șină de cale ferată, după Unirea din anul 1918 în România Mare existau 48 de tipuri de șină de cale ferată. În ceea ce privește

---

²⁶ I. Iancu, „Exploatățile miniere din Transilvania și Banat în anii 1919-1928”, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. I, București, Editura Cultura Națională, 1929, pp. 452, 453.

²⁷ Cezar Popescu, *op. cit.*, p. 526.

²⁸ Niculae I. Petculescu, „Căile ferate ardelen. Istoricul și dezvoltarea lor. Starea rețelei ardelen la epoca Unirii. Lucrările săvârșite până azi de Ad-ția. C.F.R.”, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. I, București, Editura Cultura Națională, 1929, p. 547.

materialul de cale ferată (șine, eclise, buloane, crampoane, tirfoane, pene, macazuri), existau 15.000 de tipuri de astfel de piese. Această situație provoca mari dificultăți în ceea ce privește asigurarea materialelor necesare pentru întreținerea căilor ferate. Pentru remedierea acestei stări de fapt, în anul 1925 s-a decis standardizarea materialului de cale ferată, reducându-se tipurile de cale ferată de la 48 la 3. Deoarece lucrările de construcție și întreținere a căilor ferate sunt costisitoare, iar Statul Român nu dispunea în condițiile de la sfârșitul Primului Război Mondial de bani, s-a decis în primă fază refacerea cu șine de tipul 45 a liniilor principale din Transilvania și repararea sau reconstruirea unor poduri și tuneluri²⁹.

În ceea ce privește transportul pe apă, în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, acesta nu prezenta o dezvoltare semnificativă. Exista canalul Bega, pe care se practica transportul de mărfuri și călători. Fluviul Dunărea a fost utilizat pentru transportul produselor industriale ale respectivelor capacități industriale și importul în principal a unor utilaje, instalații și materii prime care nu se găseau în țară.

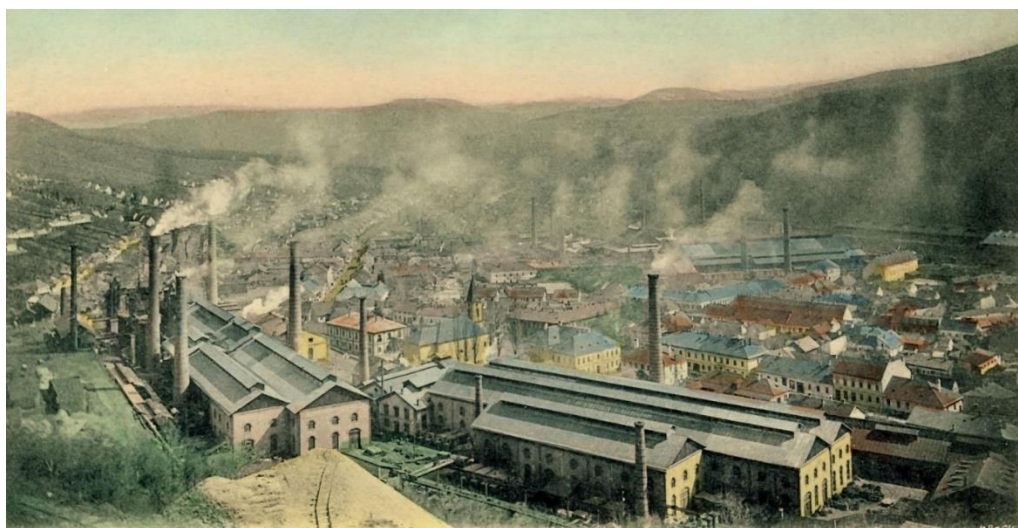
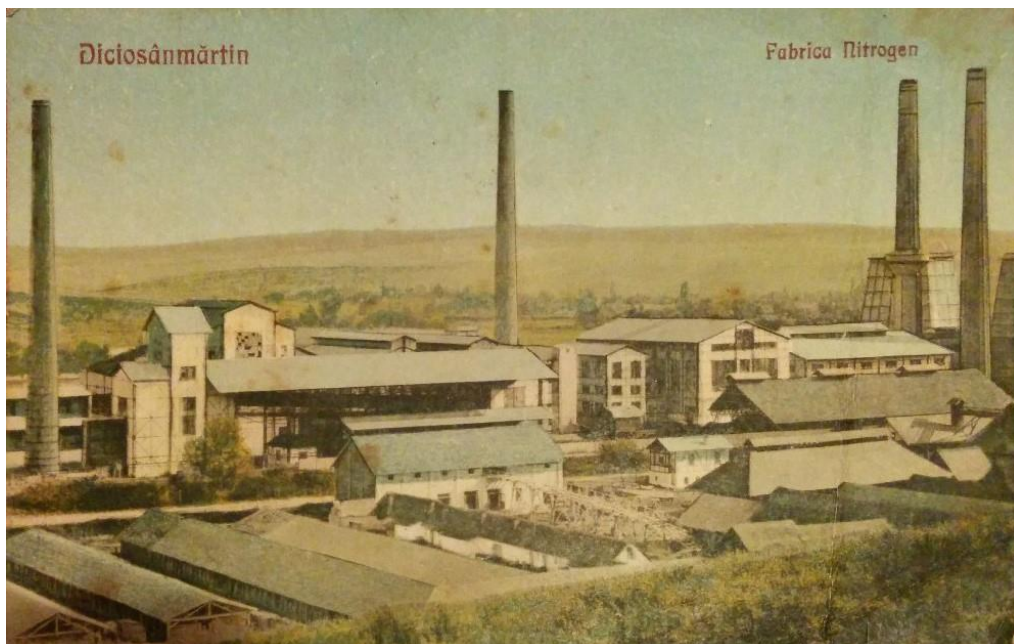
În condițiile în care după Primul Război Mondial sistemul politic s-a stabilizat, deținătorii de resurse financiare și îmbogățiții de război au trecut la investirea cu preponderență în ramuri industriale, care asigurau un profit mult mai mare decât alte sectoare economice.

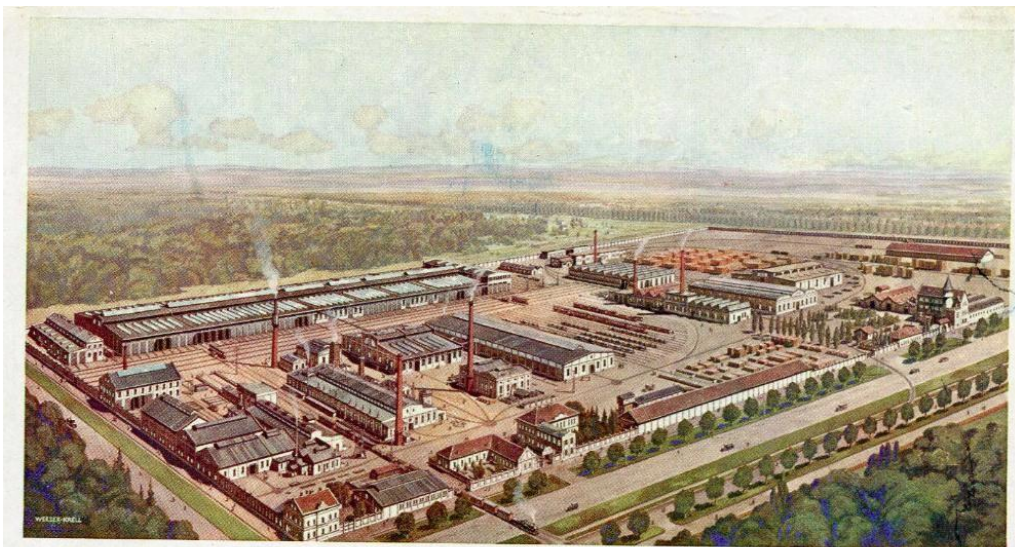
²⁹ Cezar Popescu, *op. cit.*, pp. 552, 553.

Aspecte privind industria din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș în primii ani după Unirea cu România din anul 1918

Reșița

*„Astra“ Prima Fabrică Română de Vagoane și Motoare, S. A.
Uzinele din Arad*